

VAROLUŞ FELSEFESİNDE BİR PROBLEM OLARAK: KAYGI

Arslan TOPAKKAYA*

Gülsima URTEKİN**

ÖZ

İnsanoğlu dünyaya geldiği andan itibaren bilinmezliğin sarhoşluğu içinde yaşar. Bu öyle bir bilinmezliktir dünyaya nasıl geldiğini, nasıl yaşadığını, yarın ne olacağını hatta ölümü bile kendine konduramadığı bir bilinmezliktir. Ancak insan için öyle bir an gelir ki dünyadaki varlığını sorgulamaya başlar. Tüm bilinmezlikler bir anda gün yüzüne çıkar, dünyada olmak, dünyada yaşamak ve hatta ölmek... Bütün bunlar insanın ruhunu sıkıştırır ve insan kaygılı bir hal alır. Varoluşçu filozoflar, bireyin kaygılı halini varoluş için bir ışık olarak görür. Kaygı, insanın birey olarak kendini tanıması kendi varoluşunu gerçekleştirmesi için önemli bir ruh halidir.

Anahtar kelimeler: varoluş, kaygı, birey, Kierkegaard, Jaspers, Heidegger, Sartre, Camus.

AS A PROBLEM IN EXISTENTIAL PHILOSOPHY: ANXIETY

ABSTRACT

Human beings live in the intoxication of the unknown from the moment they are born. This is such an unknown, how he came to the world, how he lived, what will happen tomorrow, even death, an unknown that he cannot put himself. However, there comes a time for a person when he begins to question his existence in the world. All the unknowns suddenly come to light, being in the world, living in the world and even dying... All these compress the soul of the person and people become anxious. Existential philosophers see the anxious state of the individual as a light for existence. Anxiety is an important mood for a person to know himself as an individual and to realize his own existence.

Keywords: existence, anxiety, individual, Kierkegaard, Jaspers, Heidegger, Sartre, Camus.

* Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü, Kayseri / Türkiye, E-posta: arslan_topakkaya@hotmail.com ORCID: 0000-0002-8305-8675

** Doktora Öğrencisi, Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü, Kayseri / Türkiye, E-posta: urtekingulsima@gmail.com ORCID: 0000-0002-5873-3966

Makalenin geliş tarihi: 29.06.2022
Makalenin kabul tarihi: 15.11.2022

Submission Date: 29 June 2022
Approval Date: 15 November 2022

Giriş

Her akım devamında aldığı “izm”, “cilik” gibi eklerle eklendiği kelimenin önceliğini ortaya koymaktadır. Sözgelimi rasyonalizm, rasyonel olanın diğer izmlere kıyasla biricikliğini temsil etmektedir. Benzer bir şekilde Toplumculuk, toplumun çıkarlarını bireyin çıkarları önüne geçirmeyi hedeflemektedir.¹ Varoluşçuluk dediğimizde ise varoluşun önceliğini düşünmemiz gerekmektedir. Ancak dikkat etmemiz gereken husus, bu öncelik varlığa yönelik değil bizatihi varolanın öz'üne yönelik olmalıdır. Nitekim öz, bir şeyi o şey yapan özelliştir.² İnsanın insan olabilmesi için gerekli olanı sunar ve bu özelliğiyle onu diğer varlıklardan ayırmaktadır.³ İnsanı ruh ve beden olarak diğerlerinden ayıran ve insan olmasının dayanağı olan özünü oluşturmaktadır. Ancak insan olanın örneklerini incelediğimizde, yani tek tek bireyleri ele aldığımızda Ali'yi Ayşe'den ayıran şey, varoluşun temel problemidir. Çünkü özün tanımı gereği, Ali ve Ayşe'yi sadece insan olarak bilebiliriz. Peki mevzu bahis insan olduğunda varolanı mı yoksa öz'ü mü öne çıkarmalıyız?⁴ Varoluşçuluk için, “varoluşun özden önceliği” temel ilkedir.⁵ Varoluşçu filozofların hepsinin temel dayanağı da varoluşun özden önce gelmesidir. Dolayısıyla önce insan varolur, daha sonra öz'ünü oluşturur.

Varoluşun özden önceliği ilkesi, temelini özgür olmaktan almaktadır. Birey özgür eylemleri sonucunda varoluşunu aktifleştirir. Öz, bireyin özgür eylemleri sonucunda ortaya koyduğu şeye işaret etmektedir.⁶ Varoluşçuluğun, özgürlüğe yüklediği anlam, eylemlerin seçimiyle ilgilidir. Seçimlerimizde özgür olduğumuz zaman onun sorumluluklarını da alabiliriz. Örneğin, geçmişte kötü bir öğrenci olmayı değiştiremeyiz ancak bu durum karşısındaki duruşumuzu belirleyebiliriz.⁷ Seçimlerimiz, sorumluluklarımız ve zorunluluklarımız bizi kaygıya sürüklemektedir. Ölüm, yalnızlık, özgürlük ve hayatın anlamı gibi konular karşısında duyduğumuz şaşkınlık da kaygının nesnesidir.⁸ Gündelik hayatın akışını değiştiren ya da değiştirme potansiyeli olan her olay bireyin mevcut kaygısıdır. Ölüm karşısında bir tercih hakkına sahip değiliz ancak, bir

¹ Paul Foulquie, *Varoluşçunun Varoluşu*, (İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 1998), çev. Yakup Şahin, 9.

² Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, (İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2010), 1225.

³ Nurettin Topçu, *Varoluş Felsefesi Hareket Felsefesi*, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2020), 22.

⁴ Foulquie, *Varoluşçunun Varoluşu*, 12

⁵ Vefa Taşdelen, “Varoluş Felsefesinde Varoluşun Özden Önceliği Sorunu” *Beytulhikme An International Journal of Philosophy* 1 (2011/1):29.

⁶ Vedat Çelebi, “J.P. Sartre ve S. Kierkegaard'ın Varoluşçuluk Düşüncelerinin Karşılaştırılması”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 23 (2013/2): 248.

⁷ Foulquie, *Varoluşçunun Varoluşu*, 47

⁸ İrvın D. Yalom, *Bağışlanan Terapi*, (İstanbul: Pegasus Yayıncılık, 2017), 15.

tavir belirleme şansımız her zaman mevcuttur. Yalnızlık, özgürlük ve hayatın anlamı gibi konularında ise seçimlerimiz doğrultusunda bir duruş sergileyebiliriz. Seçimlerimiz konusunda bazı durumlarda eylemlerimizin sorumluluklarını alırken bazı durumlarda bir kaçış sergilemekteyiz. Bireyin kaçış sergilediği durum temelde mevcut kaygılarla yüzleşme ya da direnmeden kaçışıdır.

Varoluşçu filozofların temelde değerlendirdiği durum bireyin benliğini keşfetme durumunda yaşadığı kaygılardır. Kendi kendini yönetememe ya da sürekli olarak kararsızlıklardan yakındığı zaman bireyin yaşadığı güçsüzlük, evrene atılmışlık fikrine esir düşmesine neden olmaktadır.⁹ Bireyin kendini başkalarının gözünde değerlendirdiği durumda benlik bilinci meydana gelmektedir.¹⁰ Bu durumda birey, başkalarının görmek istediği bireyi yaratma çabasına girer. Sürekli etrafındakileri mutlu edebilme arzusu içindeyken “başka insanların isteklerini yansıtan aynalar topluluğuna”¹¹ dönüşmektedir. Birey, yaşadığı bu çatışmalarla mücadele edemediği durumlarda kaygılı bir hal almaktadır. Varoluşçuluk, bireyin kendini tanıması ve benliğini kazanması için bu baskılardan kurtulmasını istemektedir.¹² Bireydeki kaygı hali varoluşçular için olumsuz bir süreç değildir. Aksine bireyin kendini tanımasında ve kavramasında kaygı önemli bir yere sahiptir.

Kaygı, genel olarak korku kavramıyla karıştırılmaktadır. Varoluşçu filozoflar kaygı kavramını değerlendirirken kaygıyı temellendirmeden önce onun korku ile arasındaki farka değinmektedir. Korkunun kaygıdan ayrıldığı nokta ise herhangi bir nedene bağlı olmasındandır. Sözgelimi yükseklik korkusu yaşayan biri sadece yüksek bir yerde bu korkuyu hissetmektedir. Ancak ayakları yere değdiği anda sadece korktuğu şeyin hatırası kalacaktır. Bu durumda korktuğu şeyin mevcut olmadığı durumlarda hissettiği korku da kalmayacaktır. Kaygı, korkudan farklı olarak gelip geçici bir ruh hali değildir. Birey kaygıyı hissettiğinde yaşadığı ruh haliyle varoluşsal sorgulama aşamasına geçmektedir. Birey, ölümden korkabilir ancak ölümün varlığını hissettiği anda yaşadığı iç daralması korkudan değil kaygıdan kaynaklanmaktadır. Bu tür durumlarda varoluşçu filozoflar, bireyin hayatını anlamlandırması ve varoluşunu keşfetmesi için bireydeki kaygıyı yüceltmektedir. Hatta öyle ki birey kaygıyla ilişkili olarak varoluşsal deneyimler yaşamaktadır. Bireyin varoluşsal belirlenimi bir süreklilik

⁹ Rollo May, *Kendini Arayan İnsan*, (İstanbul: Kuraldışı Yayıncılık, 1997), çev. Ayşen Karpat, 16.

¹⁰ Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, 217.

¹¹ May, *Kendini Arayan İnsan*, 17.

¹² Jean Paul Sartre, *Varoluşçuluk*, (İstanbul: Say Yayınları, 2009), çev. Asım Bezirci, 11.

dahilinde olduğu için kaygı hali de süreklilik gösterecektir. Dolayısıyla kaygı bireyin hayatında her zaman mevcut olacaktır.

Heidegger, varoluşa geçmek için bireyin kendini kavraması gerektiğini ve *Onlar* dediği alanlardan kurtulması gerektiğini söylemiştir. Ancak bu kurtuluş bir Tanrıyla gerçekleşirse yine varoluş başka bir *Onlar* alanına düşecektir.¹³ Bireyin varoluşsal belirlenimi ve seçimleri doğrudan bireye bağlı olmak zorundadır. Birey, çoğu zaman kaygılarından kurtulmak ve seçimlerde bulunabilmek için bir dayanağa ihtiyaç duymaktadır. İster tanrıtanımaz bir tavırla hareket etsin ister bir Tanrıya ihtiyaç duysun her iki olasılıkta da birey, bir dayanağın zorunlu olmasa bile güzel olacağını düşünür.¹⁴ Bu dayanak, aslında yalnız olsak bile tüm kaygılarımızla mücadele gücü vermektedir. Bu durumda varoluş felsefesinde bir ayrım ortaya çıkar ki bu ayrım, teist ve ateist varoluşçu düşünürlerin ayrımıdır. Foulquie'nin yaptığı ayrım üzerine varoluşçuğun tanrıtanımaz kanadında; Hedegger, J. P.Sartre, A. Camus, teist varoluşçular kanadında ise; Kierkegaard, K. Jaspers, görebiliriz.¹⁵

Bu çalışmamızda bahsi geçen varoluşçular bağlamında kaygının bireyin varoluşundaki yerini inceleyeceğiz.

1.Soren Kierkegaard

Kierkegaard, "Kaygı Kavramı" adlı eseriyle kaygıyı psikolojideki anlamından farklı olarak analiz etmektedir. Kierkegaard, kaygının analizinde psikolojiden ayrıldığı nokta, kaygının günahla olan bağlantısıdır. Psikoloji, kaygıyı inceler ancak günahı incelemeyiz. Çünkü psikoloji, günahı kendi kaygısı içinde tanımlar. Kierkegaard, kaygının temelinde yatan günahı inceleyerek kaygıyı psikolojinin alanının dışına çıkarmaktır. Günahın bir hastalık ya da anormallik gibi bahsettiğimizde kavram yanlış sürüklenmektedir¹⁶. Kaygının kökenini anlayabilmek için günahın nasıl ortaya çıktığını bilmemiz gerekmektedir. Dolayısıyla ilk günahı yani Adem'in günahını bilmemiz gerekmektedir. Âdem bir insan türü olduğu için Adem'i varoluşsal olarak

¹³ Emmanuel Mounier, *Varoluş Felsefesine Giriş*, (Ankara: Fol Kitap, 2019), çev. Serdar Rifat Kiroğlu, 118.

¹⁴ Foulquie, *Varoluşçunun Varoluşu*, 49.

¹⁵ Bu ayırimda diğ er varoluşçulara yer vermemizin sebebi, çalışmamıza konu etmeyişimizden kaynaklanır. Bu ayırımı ve ayırımı konu olan diğ er varoluşçular için Bkz.: Foulquie, *Varoluşçunun Varoluşu*, (İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 1998), çev. Yakup Şahin, 54-110.

¹⁶ Soren Kierkegaard, *Kaygı Kavramı*, (İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2013), çev. Türker Armaner, 7.

açıklayan her şey insanı da açıklayacaktır.¹⁷ Âdem, ilk günahı işlediğinde masumiyetini yitirmez ancak Adem'in masumiyeti ile suçlu olan bir kişinin masumiyeti arasında fark mevcuttur. Suçlu bir kişi, onu suça iten kaygılarından dolayı suçlu olması bakımından masumdur. Bu noktadaki suçlunun suçu, korktuğu halde kaygıya sürüklenmesidir.¹⁸ Ancak suçlu yine de suçludur çünkü korktuğu şeye mahkûm olmuştur. Kaygı bu noktada her şeyin etrafında döndüğü temel bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁹ Kierkegaard, bireyin masumiyeti ve günahın temelindeki kaygının nesnesini anlayabilmek için nesnel ve öznel kaygı ayrımı yapmıştır. Öznel kaygı, bireyin masumiyet durumundaki kaygısına yani Adem'in kaygısına denk gelmektedir. Yeryüzüne inmiş olan günahın varoluşsal etkisi nesnel kaygı olarak adlandırılır.²⁰ Böylece insanlığı anlayabilmek için Adem'den yola çıkmak temellendirilmiş olacaktır. Çünkü öznel kaygı Adem'in kaygısı olarak sahneye çıkarken, varoluşsal nesnel kaygı yine Adem'in günahının yeryüzüne inmesiyle meydana gelmektedir. Yeryüzündeki ilk günahın temsilcisi olarak Adem'in kaygısı çıkış noktamız olmuştur. Adem'den sonraki her birey giderek daha çok kendine dönmeye başlayacaktır. Bu dönüşümle beraber kaygının nesnesi olarak hiçlik ortaya çıkmaktadır.²¹ Hiçlik, kaygı ve korku arasındaki farka delalet eder dolayısıyla kaygının nesnesidir.²² Kişi, yılandan ya da yükseklikten korkabilir. Bu durumda kendisini tehdit eden duruma karşı hissettiği duygu korkudur. Kaygının nesnesi hiçlik olduğundan dolayı kaygı sadece bir iç daralması olarak ortaya çıkmaktadır.²³

Öte yandan, Kierkegaard'a göre insan, ruh ve bedenden oluşur ancak bir araya gelebilmek için üçüncü bir güce ihtiyaç duymaktadır. Kierkegaard'a göre, üçüncü güç, Tin'dir. Tin'in insanla ilişkisi de kaygı yoluyla kurulmaktadır. Tin ruh ve bedeni birleştirmesi nedeniyle dostane görünmektedir. Ancak mevcut ilişkiyi sürekli olarak sekteye uğratacaktır. Bu nedenle kaygıyı ruh ve bedenden alırsanız Tin de yok olacaktır.²⁴ İnsan, Tin'in sentezlemesi sonucunda oluşmasına rağmen kendisini sürekli olarak kaygıya sürüklediği için ondan kaçmak istemektedir. Bireyin kaçışı Tin'in varolduğu gerçeğini değiştirmeyecektir. Çünkü Tin'in varlığının ispatı kendi içindedir. Başka yola başvuran kişinin Tin'den habersiz olduğu açıktır. Tin'in yokluğu düşüncesindeki rahatlık ise en tehlikelidir çünkü bu kendi içinde bir hiçlik taşımaktadır. Kaygı, Tin'in

¹⁷ Kierkegaard, *Kaygı Kavramı*, 22.

¹⁸ Kierkegaard, *Kaygı Kavramı*, 36.

¹⁹ Kierkegaard, *Kaygı Kavramı*, 37.

²⁰ Kierkegaard, *Kaygı Kavramı*, 52.

²¹ Kierkegaard, *Kaygı Kavramı*, 56.

²² Kierkegaard, *Kaygı Kavramı*, 36.

²³ Vefa Taşdelen, "Kierkegaard Psikolojisi: Kaygı", *Özne Felsefe Dergisi Kierkegaard Özel Sayısı 25*. Kitap, (2016): 73.

²⁴ Kierkegaard, *Kaygı Kavramı*, 37.

yokluğunda yine mevcuttur zira başka yollarla kendini hissettirme arzusuna sahiptir. Kaygı mevcut durumda kılık değiştirerek kendini sunduğu için daha korkunç bir görünüşe sahip olmaktadır.²⁵

Kierkegaard'a göre kaygı her durumda mevcudiyetini korur, dolayısıyla hiçlik de her durumda mevcuttur. Kaygıyı ortadan kaldırdığını düşündüğümüz şey ise yazgıdır. Yazgı, yanlış Tanrı tarafından vazedilmiştir. Yazgının yanlış Tanrı ile ilişkisi bir zorunluluk taşımaktadır. Onun bu zorunluluğu kaygının hiçliğidir. Kaygı doğrudan yok olur ve yerini yanlış Tanrının dindarlığının pagan nesnesine bırakacaktır. Pagan, yazgıya zorunlu bağlılığı nedeniyle bunu sorgulama şansına da sahip değildir. Pagan, yazgısı doğrultusunda hareket ettiği için de günah ya da suç işleyemez. Bu nedenle özgürlük de yazgının bu durumuna yenik düşmektedir.²⁶ Özgürlüğün kendini bir olanak olarak sunması yazgı tarafından sekteye uğrar, çünkü yazgıda olanak yoktur. Yazgı sorgulandığı anda hem özgürlüğe hem de suça olanak tanır, bu durumda kaygı yeniden sahneye çıkmaktadır. Özgürlüğün suçtan kaçmak istemesine rağmen suça sürekli olarak bakması, esasen kaygının bakışıdır.²⁷ Bireyin özgür olması da suça gitmesi de olanaklıdır, bu durumda kaygı, olanaktan beslenmektedir. Geleceğin muğlak olması ve kendi içinde birden fazla olanağa sahip olması durumundan dolayı kaygının, bireyi sürekli olarak takip ettiğini söyleyebiliriz. Birey sürekli olarak olanakların içinde tercihler yapar ancak değerlendirmedeği alternatifleri de düşünmekten alamaz kendini. Olanaklılığın bünyesinde varoluşun olanakları da mevcuttur. Varoluşumuz da olanaklar dahilinde vücut bulur. Dolayısıyla varoluşa yönelik atılan her adım, olasılıklar içindeki bireyin bu yöndeki tercihini göstermektedir.²⁸

Kierkegaard'a göre kaygı bireyi eğitmektedir. Kaygı, bireyi Tin'in varlığına götürürken olanaklılık dahilinde yazgıdan kurtulmasına da olanak tanımaktadır. Kendini doğru eğiten kişi Tanrı'nın eğittiği seviyesindedir.²⁹ Tanrı'nın eğittiği seviyede olmak bireyin dini evrede varoluşunun şekillenmesine olanak tanımaktadır. Zira Kierkegaard'a göre birey varoluş aşamalarında estetik, etik ve dini olmak üzere üç evreye sahiptir. Kierkegaard'ın varoluş alanları olarak belirttiği üç evre arasında geçiş sıralaması yoktur. En alt seviyede bulunan estetik aşamadan en üst seviyedeki aşamaya geçmek olanaklıdır.³⁰ Ancak bu aşamalar arasındaki geçiş, sıçramayla meydana gelir.

²⁵ Kierkegaard, *Kaygı Kavramı*, 92. 93.

²⁶ Kierkegaard, *Kaygı Kavramı*, 93.94.95.

²⁷ Kierkegaard, *Kaygı Kavramı*, 106.

²⁸ Taşdelen, *Kierkegaard Psikolojisi: Kaygı*, 70.

²⁹ Kierkegaard, *Kaygı Kavramı*, 162.

³⁰ Kamuran Gödelek, *Kierkegaard*, (İstanbul: Say Yayınları, 2010), 57.

Örneğin, etik alandan dini alana sıçrama bir “an” içinde gerçekleşir. An, bu durumda birey ile Tanrı arasında mesafenin yitip gittiği zaman dilimidir. Dini evreye geçtikten sonra etik evrede günlük yaşam devam edecektir. Birey bu noktada tekrar kaygı haline geçiş yapacaktır. Çünkü daha önce yakalamış olduğu anı bir daha yakalayamamak kaygısına kapılacaktır.³¹ Kierkegaard, dini evrede olduğunu söylediği İbrahim’in kaygılarının da iman kaynaklı bilinemeyeceğini düşünür. İbrahim’in, oğlu İshak’ı Tanrı’nın emri üzerine kurban etmeye çalışması, Tanrı’ya inancının en büyük örneğidir. İbrahim, varoluşsal olarak dini evrede bulunabilir ancak kendini kaygıdan kurtaramaz. Yine de onun kaygısını bilebilmek için İbrahim’i ve Tanrı ile kurduğu imanı bilmek gerekmektedir. Nitekim Kierkegaard, İbrahim’e çılgınlık seviyesinde hayran olmasına rağmen onu asla anlayamadığını belirtmiştir.³²

Kierkegaard’a göre birey kaygılı bir varlık olmasına rağmen seçimlerinden sorumludur. Hakikati, Hegel’den farklı olarak özneye indirgemesi de bizi birtakım kriterlerden yoksun bırakmaktadır. Sonuç olarak birey, ne olacağına dair yaptığı her seçimde özgürdür.³³ Nihayetinde varoluş, bireyin hayatı boyunca yaptığı seçimlerle süreklilik göstermektedir. Bireyin yaptığı her tercih, temelde kaygıdan beslendiği için birey kaygıdan kurtulamaz. İster etik evrede olsun ister dini evrede olsun kaygı hali her zaman devam edecektir. Bu kaygıyı olumlu yönden geliştirmek de ancak bireyin seçimlerine bağlıdır.

2.Karl Jaspers

Jaspers, 20. Yüzyılın etkili filozoflarından biridir. Jaspers de Kierkegaard gibi Hıristiyan varoluşçular kategorisindedir. Onun görüşleri diğer filozofların görüşleri gibi akademide rağbet görmemiştir. Bu nedenle değeri az bilinen, unutulmuş bir filozoftur.³⁴ Jaspers, “varoluş” sözcüğünü Kierkegaard’dan alır ancak ondan farklı bir anlamda kullanmıştır. Ona göre insan, önce mümkün varoluştur daha sonra varoluşun gerçekleşmesi için bir imkana sahip olduğunun farkına varacaktır.³⁵ Dolayısıyla iki ayrı varoluştan bahsetmiştir. Jaspers felsefesinde kaygı kavramını açık ifadelerle bulamayız ancak bireyin varoluşsal kaygılarını mümkün varoluştan imkân haline geçtiği aşamada yani sınır

³¹ Arslan Topakkaya, *Felsefe, Din ve Kültürde Zaman*, (İstanbul: Say Yayınları, 2013), 258.

³² Soren Kierkegaard, *Korku ve Titreme*, (İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2017), çev. Nur Beier, 81.

³³ Kamuran Elbeyoğlu, “Kierkegaard’ın Öznelliği ve Ahlak Görüşü” *Özne Felsefe Dergisi* Kierkegaard Özel Sayısı 25. Kitap, (2016): 117.

³⁴ Arslan Topakkaya, “K. Jaspers’de (Varlığın) ‘Sınır Durumları’ (Grenzsituationen) Kavranın Anlamı Üzerine Bir Deneme”, *Felsefe Dünyası*, sayı:46, (2007/2): 143.

³⁵ H. Haluk Erdem, *Karl Jaspers Felsefesine Giriş*, (İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2014), 35.

durumlarında bulabiliriz. İnsan, dünyayla iletişimde mesafelidir zira dünyaya yabancıdır. Dünya kendi başına olmasına rağmen insan, dünya karşısında endişe içindedir. Zamanla insan, dünyanın korkunçluğunu kendi güçsüzlüğünü deneyimlemektedir.³⁶ İnsan ile dünya arasında oluşan bu gerilim varoluş için gereklidir. Çünkü bu gerilim, mümkün varoluşun felsefe yapması için gereklidir.³⁷

İnsan, sınır durumlarını tecrübe etmesi sonucunda mümkün varoluşu uyandırır. Jaspers'e göre, acı, suç, savaş ve ölüm mümkün varoluşu uyandıran sınır durumlarıdır.³⁸ Ölüm, mevcut haldeyken sınır durumu değildir ancak kişinin yüzleşmesi durumunda sınır durumu olacaktır. Sıradan insanların ölümü kişide hiçbir his uyandırmazken sevdiklerinin ölümü, kişiyi ölümün gerçek yüzüyle tanıştırır. Sevdiği birinin ölümü ona kendi ölümünü de hatırlatır. İnsanın ölüm karşısındaki duruşu da ölümlü olduğu gerçeğiyle yaşamına devam etmesidir. Jaspers'e göre birey ölüm karşısında hissettiği korkuyla bir kaçış sergilemektedir. Ölümden korkmak, özsel varoluş alanından yok olma korkusudur. Ölüm korkusundan kaçış, bireyin korkusunu daha çok tetiklemektedir. Dolayısıyla ölüm korkusu, onunla yüzleşme cesaretinin de etkisini yitirmesine neden olmaktadır.³⁹ Bu bağlamda ölümün bireyde uyandırdığı hiç olma korkusu ölüme karşı cesaretli duruş ile sadece kontrol altına alınmaktadır. Zira ölüm yaşamın bir parçasıdır ve yaşadığımız sürece kendini acı acı hissettirmeye devam edecektir. İnsanlar planlı bir biçimde olayların gidişatını ele almak ve hangi şartlarda daha iyi yaşayabileceğini kontrol etmek istemektedir.⁴⁰ Ancak ölümün tüm hesapları altüst etmesi nedeniyle ölümle de sürekli olarak yüzleşmek gerekmektedir. Ölüm karşısında bireyin cesaretli duruşu kendini sürekli olarak tekrar edecektir.

Acı, suç ve savaş karşısında birey ölümde olduğu gibi yaşamın devamlılığı için bir tavır belirlemelidir. Bireyin tavrı bir kurala mı bağlıdır yoksa özgür müdür? Birey, sınır durumları içinde yaşadığı memnuniyetsizlik ile kendisindeki özgürlüğün farkına varmaktadır.⁴¹ Bireyin karşılaştığı sınır durumları varoluşaldır. Çünkü birey, sınır durumları karşısındaki tepkisi ile varoluşsal bir eylem gerçekleştirir böylece eylemin belirleniminde de özgürlüğünün bilincine varmıştır. Ölüm, acı, suç ve savaş gibi sınır durumlarında

³⁶ Karl Jaspers, *Felsefe Konuşmaları*, (İstanbul: Pinhan Yayınları, 2021), çev. Abdurrahman Aliy, 88.

³⁷ Erdem, *Karl Jaspers Felsefesine Giriş*, 39.

³⁸ Erdem, *Karl Jaspers Felsefesine Giriş*, 53.

³⁹ Topakkaya, "K. Jaspers'de (Varlığın) 'Sınır Durumları' (Grenzsituationen) Kavram'ın Anlamı Üzerine Bir Deneme", 148. 149.

⁴⁰ Jaspers, *Felsefe Konuşmaları*, 90.

⁴¹ Erdem, *Karl Jaspers Felsefesine Giriş*, 61.

bireyin seçimi, yasalarla belirlenir. Özgürlüğün temelindeki varoluşsal seçim bireyin yasalara bağlı olmadığını göstermektedir. Dolayısıyla varoluşsal seçim, varoluşsal özgürlüğü gerektirir.⁴² Varoluşsal özgürlük, yasalara bağlı olmadığı için sonuçları bakımından genelgeçer yasalar içermez. Birey ölüm karşısında önceleri ölümün kendi varlığını etkilemeyeceği fikrine kapılabilir. Zira karar verme mekanizması kendisidir. Ancak bir trafik kazası sonrasında ölüme karşı oluşturduğu tepkiyi değiştirebilir. Bunun altında yatan neden yeni duruşunu da belirleyen yine kendisinin yaptığı seçimlerdir. Jaspers'e göre, bireyin varoluşsal seçimleri "ben seçiyorum" fikrine dayalıdır. Ben seçiyorum da varoluşsal özgürlüğe dayalı bir karardır.⁴³ Bireyin kararları sınır durumlarını ortadan kaldırmaz nitelikte ölüm karşısındaki duruş, ölüm gerçeğini ortadan kaldırmaz. Ancak mümkün varoluşu için önemli bir adım atmış olacaktır. Özsel varoluşun kendi potansiyelini belirlemede önemli olduğu için Jaspers, sınır durumlarına önem vermiştir.⁴⁴

Nihayetinde Jaspers varoluşunda Kierkegaard'a benzer bir şekilde kaygıyı göremeyiz ancak kaygı, sınır durumları içinde bireyin bilincinde bir devinime sahiptir. Bilinçteki devinim, bilmeme, baş dönmesi, kaygı ve vicdan arasında gerçekleşir. "İnsan bilmeme aşamasındayken, bilinmeyen şey kendisini onun bilgisine sunar. Bilinmeyene karşı önce bir baş dönmesi yaşar. Varoluşun henüz kendini göstermediği baş dönmesinde iç daralması yaşar ve kaygısı oluşmaya başlar. Bu noktada iç sesini duyarak kendi imkanını bulmaya dönük aydınlanma yaşar."⁴⁵ Bireyin sınır durumları karşısındaki duruşunu belirlemeden önceki aşamada yaşadığı durum bireyin kaygısıdır. İlk andan beri verdiğimiz sınır durumlarından biri olan ölüm, karşısındaki duruşumuzun sürekli olarak değişmesi de kaygının bireyde farklı silüetlerde görünümünden kaynaklanır. Bir yakının ölmesiyle yaşanan kaygı durumu ve bireyin kendi ölümüne ilişkin kaygı durumu elbette farklıdır. Dolayısıyla bireyin varoluşunu aydınlatabilmesi için mevcut kaygının aydınlanma ile bastırılması⁴⁶ gereklidir.

⁴² Erdem, *Karl Jaspers Felsefesine Giriş*, 70.

⁴³ Erdem, *Karl Jaspers Felsefesine Giriş*, 69.70.

⁴⁴ Topakkaya, "K. Jaspers'de (Varlığın) 'Sınır Durumları' (Grenzsituationen) Kavram'ın Anlamı Üzerine Bir Deneme", 153.

⁴⁵ Erdem, *Karl Jaspers Felsefesine Giriş*, 80.

⁴⁶ Bastırma kelimesi, çalışmada özellikle vurgulanmıştır. Çünkü bireyin varoluşu, süreklilik arz ettiği için kaygı tamamen yok olmaz ancak bastırılır. Jaspers 'in, sınır durumları karşısındaki seçimleri sürekli olarak değiştirmesi buna örnek olarak gösterilebilir.

3.Martin Heidegger

Heidegger, varoluşçuluğa yaklaşımı bakımından diğer varoluşçulardan ayrı bir yere sahiptir. Nitekim “Varlık nedir?” sorusuna geleneksel metafiziğin aksine ontolojik bir tutumla yaklaştığı için fenomenolojik ontolojinin kurucusu sayılır.⁴⁷ Felsefesinde yapmış olduğu “varolan” ve “varoluş” ayrılığındaki öz, metafizik için aynı anlama işaret etmektedir. Geleneksel metafizik için varlığın özü, bizatihi kendisindedir. Ancak metnin girişinde bahsettiğimiz gibi varoluşçu düşünürler açısından, varoluş özden önce gelmektedir. Dolayısıyla varlığın özünü anlayabilmemiz için varoluşun izini takip etmemiz gerekecektir. Varolan, ağaç, kaya, Tanrı gibi her şey sadece vardır ancak bir varoluşa sahip değildir.⁴⁸ Varoluşa sahip olabilmek için kendi varlığının farkında olması gereklidir. Heidegger’e göre *Dasein*, diğer varolanlardan farklı olarak kendinden yola çıkarak varoluşunun bilgisine sahiptir.⁴⁹ Dolayısıyla *Dasein*’in, ontolojik bilgisi, ancak onun ontolojik analiziyle mümkün olur.

288

Heidegger’e göre varoluş, varolana katlanıp varolanın varoluşunu ortaya koymayasıdır. Varolana katlanma hali “kaygı”dır.⁵⁰ *Dasein*’in kaygısı da ancak *Dasein*’in analizi sonucunda ortaya çıkacaktır. Heidegger’e göre *Dasein*’in varolmasının imkânı, dünya içinde olmasından kaynaklanır. Dünya içindeki *Dasein*, kendi varoluşunu fırlatılmışlığı ve bırakılmışlığında bulmaktadır.⁵¹ *Dasein*’in fırlatılmışlığı ve bırakılmışlığı hergünlüğü içinde kim olduğunu sorgulamasıyla kendisini farklı ruh hallerine sürüklemektedir.⁵² Dolayısıyla *Dasein* bazen keyfiyetsiz bazen de keyfi olabilir. Ancak *Dasein*’in keyfiyetsiz olma durumu hiçliğe karşılık gelmez. Zira *Dasein*’in keyfiyetsizliği ancak bilinmezden kaynaklanmaktadır.⁵³ Kim olmanın verdiği bilinmezlik, *Dasein*’de uyandırdığı korku ve kaygı gibi ruh halleriyle varoluşunun açığa çıkmasına olanak tanımaktadır.

Heidegger de Kierkegaard gibi korku ve kaygıyı birbirinden ayırmıştır. Korku, kaynağı, kendisi ve ne hakkında olduğu gibi birtakım belirlenimlere sahiptir. Neyden korkulduğu, korkunun tehditkarlığından kaynaklanır.

⁴⁷ Arslan Topakkaya, “M. Heidegger’de Köklere Bağlılık”, Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Dergisi (2018): 66.

⁴⁸ Martin Heidegger, *Metafizik Nedir?*, (Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, 2009), çev. Yusuf Örnek, 16.

⁴⁹ Martin Heidegger, *Varlık ve Zaman*, (İstanbul: Agora Kitaplığı, 2011), çev. Kaan H. Ökten, 12.

⁵⁰ Heidegger, *Metafizik Nedir?* 16.

⁵¹ Haluk Aşar, “Heidegger ve Sartre Felsefesinde “Kaygı” ve “Bulantı” Kavramlarının Analizi”, FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi, sayı:17, (2014), 88.

⁵² Heidegger, *Varlık ve Zaman*, 138.

⁵³ Heidegger, *Varlık ve Zaman*, 142.

Korkunun sürekli tehdit içinde olması ile uyandırdığı fenalık, korkuyu azaltmaz aksine sürekli artış göstermesine neden olur. Korkmanın kendisi, korkunun bizatihi kendisinin açığa çıkmasıdır. Dünya içinde saklı olan korku, -korkuyor olmak- ile beraber açığa çıkmaktadır. Korkunun ne hakkında olduğu ise *Dasein*in kendisi hakkında korkmasıdır.⁵⁴ *Dasein* dünya içinde varlığıyla beraber korkunun tehdidiyle yüzleşir ve korku haline düşer. *Dasein*in korkusu farklı yollarla şekillenir. *Dasein*, başkaları hakkında korktuğunda bazen kendi için korkmaz bile. Başkaları için olan korkunun *Dasein*in kendi hakkındaki korkusuna dönüşmesi önemlidir. Korkunun tehditkâr olması *Daseini*, “şu an değil ama her an olabilir” dehşetine sürüklemektedir.⁵⁵ Dehşet duygusu bilinenden kaynaklanmasına rağmen *Daseinde* donukluğa neden olmaktadır. Korku, *Daseinin* varoluşsal imkanlarından biridir ancak tek imkân değildir.

Kaygı, korkudan farklı olarak bir görünüme sahip olmamasına rağmen varolanın fenomenolojik belirleniminde önemli bir etkiye sahiptir. Kaygının ontolojik analizini yapabilmek için korkuyla ilişkisi aydınlatılmalıdır. Heidegger’e göre, korku ile kaygı arasındaki ilişki karanlıktır ikisinin birbirine karışması da bu karanlıktan kaynaklanmaktadır.⁵⁶ Bu bağlamda kaygının fenomenolojik analizini yaptığımız her aşamada onun korkuyla arasındaki farka dikkat etmemiz gerekecektir.

Dasein, hergünlüğü içinde dünyaya düşkünlük gösterir. *Dasein*in düşkünlüğü onun kendisinden kaçmasına, kendisine yüz çevirmesine neden olmaktadır. *Dasein*, kendisinden kaçması hergünlüğünden kaynaklanmaktadır. Hergünlük için kaçış sergileniyorsa kaçış bir nedene bağlanmış olur. Dolayısıyla, *Dasein* korkudan dolayı kaçış sergilemektedir.⁵⁷ Çünkü *Dasein* ben olmaktan korkar sadece herkes gibi olmaya çalışmaktadır. Herkes gibi olabilmenin yolu da kendisine açılan tüm kapılardan uzaklaşmasına yani kendisinden kaçmasıdır. *Dasein* hiçbir nedene bağlı olmadan bir kaçış sergiliyorsa bu onun hergünlükten dolayı yaşadığı iç daralmasıdır. Yine bu noktada dikkat etmemiz gereken iç daralması şayet bir şeyden kaynaklanıyorsa bunun varoluşsal alanla bir ilgisi yoktur. Sadece sessizlik içinde yaşanan iç daralması *Daseinde* hiçliği ortaya çıkarmaktadır. Hiçlik, *Daseinde* kaygının beslenmesine neden olmaktadır.⁵⁸ Kaygı hisseden *Dasein*, varolan her şeyin değerinin yitip gittiğini hissetmektedir. Dünya, bu durumda hiçbir yer; *Dasein* de

⁵⁴ Heidegger, *Varlık ve Zaman*, 148., 149.

⁵⁵ Heidegger, *Varlık ve Zaman*, 150.

⁵⁶ Heidegger, *Varlık ve Zaman*, 196.

⁵⁷ Heidegger, *Varlık ve Zaman*, 196., 197.

⁵⁸ Sinan Kılıç, “Heidegger’in Fundamental Ontolojisinde Varlığın Özdeşliği”, *Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Derisi*, sayı:23, (2014), 20.

hiç olmuştur.⁵⁹ Hiç ve hiçbir yerin kaygısı *Daseinin* hergünlüğüne yüz çevirmesine neden olur. *Daseinin* kaygısı, *Daseini* hiçlik içinde eritmeden varoluşunu sorgulamasına neden olacaktır. Dolayısıyla kaygı, hiçliğin etkisiyle *Daseine* varoluşsal bir alan açmaktadır.

Öte yandan *Dasein*, hergünlük içinde ölümle de karşılaşır ve ona “ölüm hadisesi” demektedir.⁶⁰ Çünkü ölüm, neredeyse her gün karşılaştığı ve duyarsızlaştığı bir duruma dönüşür. Kendisinin halen yaşamakta olması sebebiyle, ölüm *Daseinde* sıradan bir hadise olarak karşılık bulur. Jaspers başlığı altında bahsettiğimiz gibi ölüm, başkasının ölümü ve ölümün bizim hayatımız üzerindeki gerçekliği konusunda farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Heidegger’de de ölüm fenomeni *Dasein* üzerinde benzer etkiye sahiptir. *Dasein*, ölümü “ölüm hadisesi” olarak değerlendirdiği aşamada ölümün kendi imkânı olduğunun farkında değildir. *Dasein*, ölümden kaçış içindedir bu kaçış henüz yaşamakta olduğu düşüncesiyle örtülü bir kaçıştır.⁶¹ *Daseinin* kaçışı örtülüdür çünkü ölüm hakkındaki düşünceler her zaman mevcuttur. Heidegger’ göre *Daseinin* ölüm fenomeni hakkında düşüncelere sahip olması aslında insanı ve hayvanı birbirinden ayıran özelliştir. Nitekim ölüm hayvanlar için de geçerli olmasına rağmen hayvanlar ölüm karşısında ancak bir tehdit durumu varsa ondan kaçmak ister. Çünkü hayvanlar kendilerinin sonlu olduğunun farkında değildir. İnsanın hayvandan farkı sadece düşünen bir varlık olması değildir. Zira insan ölüm gerçeğinin farkındadır. İnsandaki bu farkındalık etrafındakilerin ölümüne şahitliğinden kaynaklanmaktadır.⁶² Hergünlük içinde *Dasein*, her ne kadar gamsız bir tavırla hareket etse de içten içe ölüme yönelik bir düşünceye sahiptir.⁶³ Ölüm düşüncesi *Daseinde* hiçlik içinde kaybolma anlamında kendi içinde kapanmaya sürüklenmez. Şayet *Dasein*, ölmekten dolayı kaçış sergiliyorsa bu korkudan kaynaklanır bu korkuyu ölüm kaygısıyla karıştırmamak gerekmektedir. Ölüm kaygısı, en gerçek ve en atlatılmaz olana yönelik bir kaygıdır. Bu kaygı *Daseinin* varolabilirliğinin imkanıdır.⁶⁴ *Dasein*, varoluşun imkânı dahilinde sorumluluklarının farkında olarak varoluşuna değer katmaktadır. Nihayetinde *Dasein* varoluşsal alanda sorumluluklarını alabilir ve kendini seçebilir.⁶⁵

⁵⁹ Heidegger, *Varlık ve Zaman*, 199.

⁶⁰ Heidegger, *Varlık ve Zaman*, 197.

⁶¹ Heidegger, *Varlık ve Zaman*, 270.

⁶² Arslan Topakkaya, “Heidegger’de Ölüm Kavramının Analizi” E-Akademi Hakemli İnternet Dergisi, cilt 24, (2004): 3., bkz: (<http://www.e-akademi.org/>)

⁶³ Heidegger, *Varlık ve Zaman*, 270.

⁶⁴ Heidegger, *Varlık ve Zaman*, 266.

⁶⁵ Frank N. Magill, *Egzistansiyalist Felsefenin Beş Klasığı*, (İstanbul: Hareket Yayınları, 1971), çev. Vahap Mutal, 59.

Heidegger'de ölüm ve hiçlik bağlamında değerlendirdiğimiz kaygı her iki durumda da bireyi hergünlüğünden çeker varoluşsal bir sorgulama yapabilmesi için bireye bir olanak tanımaktadır. Bireyin iç daralması ile yaşadığı hiçlik ya da ölümden hissettiği kaygı, varoluş imkanlarından sadece bir tanesidir.

4. Jean Paul Sartre

Sartre, varoluşçu felsefenin etkili filozoflarından biri olmasına rağmen kendisini bir varoluşçu olarak görmez. Varoluşçuluk kavramını da bu nedenle kullanmayı sevmez ona göre böyle bir kullanım düşünceyi kalıplaştırmaktır.⁶⁶ Varoluşu belirli bir kalıp içine sıkıştırmaktan ziyade Heidegger gibi varlıkbilimsel bir tavırla değerlendirir. Bu bağlamda Sartre, "kendinde varlık" ve "kendisi için varlık" olarak iki temel ayırımdan bahsetmiştir. "Kendinde varlık, varolanın bilgisini bilincine bizzat kendisi sunmaz. Kendisi için varlık, varolanın bilgisini bizzat kendisi bilince sunar."⁶⁷ Kendinde varlık, nesneyi; kendisi için varlık ise insanı temsil etmektedir. Dolayısıyla kendinde varlık tek başına tarifsiz ve anlamsız olduğu için varoluş alanının içinde değildir.⁶⁸ Kendisi için varlık olarak insan, kendi anlam dünyasını kendisi yaratır. Bu bağlamda Sartre'ın ilgisi de diğer varoluşçular gibi (kendisi için varlık) insan üzerine olacaktır. Sartre, diğer filozoflardan farklı olarak kaygı kavramı yerine "bulantı" kavramını kullanır. Çalışmamızda bağlamdan kopmamak için biz de Sartre başlığı altında kaygı yerine bulantı kavramını kullanacağız.

Dostoyevski'nin "Tanrı olmasaydı her şey mubah olurdu" sözü Sartre'ın varoluşçu görüşlerinin temelini oluşturmuştur. Zira Tanrının olmadığı bir evrende hiçbir yasak yoktur. İnsan evrene bırakılmış ve kadercilikten uzaktır. Tanrısal bir dayanağı olmayan insan, eylemlerinde özgürdür.⁶⁹ İnsanı koruyan ya da tasarlayan bir Tanrı olmadığından dolayı seçimleri sonucunda ortaya koyduğu şey, kendisi olacaktır. Dolayısıyla insan önce varolur, seçimleri sonucunda da özünü oluşturmuştur.

Kendi kendisini oluşturan insan, bunu seçimleri doğrultusunda elde ediyorsa seçim yaptığı eylemler gibi bütün insanlardan da sorumludur. Çünkü insan, kendisini seçerken diğer insanların nasıl olması gerektiğini de

⁶⁶ Mounier, *Varoluş Felsefesine Giriş*, 29.

⁶⁷ Jean Paul Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, (İstanbul: İthaki Yayınları, 2011) çev. Turhan Ilgaz ve Gaye Çankaya Eksen, 39.40.

⁶⁸ Vedat Çelebi, "Jean Paul Sartre'ın Varoluşçuluk Düşüncesi" *Beytulhikme An International Journal of Philosophy*, sayı:4, (2014/2), 64.

⁶⁹ Sartre, *Varoluşçuluk*, 47.

seçmektedir.⁷⁰ Tanrıyı ekarte eden Sartre, seçimlerinin sorumluluğunu da insana yüklemiştir. Sartre daha ileri giderek diğer insanların sorumluluğunu da insana yüklemiştir.⁷¹ Çünkü diğer insanları seçen insan, onların sorumluluğunu da almak durumunda kalır. Örneğin, evlenip çocuk sahibi olmak isteyen bir insan diğer insanları evlilik yoluna koymaya çalışır.⁷² Evlilikte olduğu gibi bir insanın yapmış olduğu bütün seçimler diğer insanları da etkisi altına alır. Dolayısıyla seçimlerimizden etkilenen insanların da sorumluluğunu almak durumunda Sartre seçim ve sorumluluğu genel anlamının dışında kullanmıştır. Bu durumda sorumluluk ve özgürlük iç içe geçmiş haldedir. İnsan seçimlerinden dolayı özgürdür, ancak seçimin getirdiği sorumluluklardan kaçma konusunda özgür değildir.⁷³ Dolayısıyla Sartre, insanı özgür olmaya mahkûm eder. İnsan özgür olmak zorundadır çünkü yaratılmamıştır, dünyaya atıldığı andan itibaren tüm yaptıklarından sorumludur.⁷⁴

Tüm insanlığı seçen insan, derin bir sorumluluk altına girmiştir. Bu sıkıntı insanda iç daralmasına neden olacaktır. Sartre insanın yaşadığı bu daralmayı bulantı olarak nitelendirmiştir. Olmak istediği insan ve diğer insanların sorumluluğu insanı, bulantıya sürükler. İnsanlar bulantı durumunu maskeleyemeye çalışıp ondan kaçmaya çalışır. Kaçış anında insan bulantıyı yaşamaz. Çoğu kişi seçimlerinin sadece kendisini etkileyeceği, sadece kendisini sorumlu kılacağı inancındadır.⁷⁵ Sorumlulukları olan her insan aslında bulantıyı tecrübe eder. Ancak her insanın bulantı seviyesi sorumluluklarına paralel olarak değişiklik gösterir. Bir askerle komutanın yaşadığı bulantı eşit seviyede değildir.⁷⁶ Bir komutanın verdiği karar birden fazla insanın hayatına etki edecektir. Bu nedenle bulantı hissedebilir ancak yine de kararını eyleme dönüştürür. Dolayısıyla bulantı aslında eylemsizliği değil doğrudan eylemi gerektirmektedir.

İnsan, yaşamı boyunca sürekli olarak kendisi seçmek durumundadır. Her seçim omuzlarına yeni sorumluluklar yükler. Sorumluluklarla yüklü insan, seçimlerine ve eylemlerine devam eder. Bu kısır döngü içinde insanın bulantısı sürekli devam eder. Dolayısıyla birey bir zaman sonra bulantı ile bütünleşir. Sartre'ın "Bulantı" kitabında Roquentin, bulantı için "kendi öz varlığım"⁷⁷ ifadesini kullanmıştır. Roquentin, bulantının kendisiyle bütünleştiğini hissettiği

⁷⁰ Sartre, *Varoluşçuluk*, 41

⁷¹ Çelebi, Jean Paul Sartre'ın Varoluşçuluk Düşüncesi, 67.

⁷² Sartre, *Varoluşçuluk*, 42.

⁷³ Magill, *Egzistansiyalist Felsefenin Beş Klasiği*, 99.

⁷⁴ Sartre, *Varoluşçuluk*, 48.

⁷⁵ Sartre, *Varoluşçuluk*, 43.

⁷⁶ Sartre, *Varoluşçuluk*, 45.

⁷⁷ J. Paul Sartre, *Bulantı*, (İstanbul: Can Yayınevi, 1981), çev. Selahattin Hilav, 163.

anda bulantıdan kaçmayı ve kurtulmayı da bırakmıştır. Dolayısıyla bulantı, kabulleniş aşamasında yok olmaz devinimine devam eder.

Bulantı, bireyde huzursuzluğa neden olsa da varoluşunu seçebilmesi için gereklidir. Birey, bulantı halindeyken seçimlerinden ve eylemlerinden vazgeçmez. Onun korkak olması da kahraman olması seçimlerine bağlıdır.⁷⁸ Korkaklıktan kurtulması ya da ona esir olması, kahraman olması ya da kahramanlıktan vazgeçmesi seçimlerine bağlıdır. Bireyin varoluşsal eylemde bulunup özünü oluşturabilmesi için bulantı gereklidir. Tanrısal bir dayanağa sahip olmayan insan, varoluşsal belirlenimi için bulantıyla yaşamaya mahkumdur.

5. Albert Camus

Şimdiye kadar kaygı kavramının Kierkegaard, Jaspers, Heidegger ve Sartre'in varoluşçuluk anlayışları üzerindeki etkisini göstermeye çalıştık. Genel olarak bireyin kaygılarını ve kaygının varoluşsal öneminden bahsettik. Camus, kendisini varoluşçu olarak görmemesine rağmen⁷⁹ varoluşçu felsefenin önemli isimlerindedir. Ona göre, tek bir felsefi tutum vardır o da intihardır.⁸⁰ Camus, intiharı bildiğimiz anlamının dışında değerlendirir. Bu bağlamda toplumsal intihar ya da bir amaç uğruna gerçekleşen intihardan bağımsız olarak varoluşsal intiharı değerlendirmiştir. Zira Camus, varoluşsal tutumu "felsefi intihar"⁸¹ olarak açıklamıştır.

Camus, "yaşamın, yaşanmaya değip değmediği"⁸² problemiyle başlar. Bu problem sebep olduğu eylemlerden dolayı önemlidir. Çünkü yaşamın, yaşanmaya değmediği düşüncesi bireyi intihara sürükler. Bireyin intihar etmesi yaşam karşısında artık çabalamayı bırakması anlamına gelmektedir. Birey, her gün aynı rutinlerle hayatına devam ederken ruhunda bıkkınlık hisseder. Makinemi hayatın sonunda ortaya çıkan bıkkınlık bireyde bir devinim başlatarak onu uyandırır böylece hayata karşı ya intihar ya da iyileşme için bir kapı aralar.⁸³ Bıkkınlık ya da bulantı bu noktada Sartre bölümünde bahsettiğimiz anlama paralel devam eder. Ancak bulantının merkezi her iki filozofta farklıdır. Sartre, bulantıyı bireyin kendisine dönüştürürken; Camus bulantıyı, bilincin

⁷⁸ Sartre, *Varoluşçuluk*, 59.

⁷⁹ Albert Camus, *Denemeler ve Bir Alman Dosta Mektuplar*, (İstanbul: Say Yayınları, 1994), çev. Sabahattin Eyuboğlu, Vedat Günay, 3.

⁸⁰ Albert Camus, *Sisifos Söyleni*, (İstanbul: Can Sanat Yayınları, 2021), çev. Tahsin Yücel, 21.

⁸¹ Camus, *Sisifos Söyleni*, 56.

⁸² Camus, *Sisifos Söyleni*, 21.

⁸³ Camus, *Sisifos Söyleni*, 23. 31.

devinimine atfetmiştir.⁸⁴ Bilinç bu noktada her şeye yabancı olan saçmanın ortaya çıkmasına olanak tanımıştır.⁸⁵ Çünkü bilinç, hayatın yaşanmaya değil değmediği sorununa geri dönecektir. Böylece dış dünyayla yabancı arasında bir ilişki başlayacaktır. Dış dünyanın anlamsız olduğu ve dünyaya uygun bir ilişki kuramamak saçmanın dünyadaki yerini belirleyecektir.⁸⁶ Camus'ya göre, bilincin aktif olduğu saatlerde her şey saçmadır. Saçma ve intihar, yaşamın anlamını sorunu için temel iki kavrama dönüşür. Peki bu döngü içinde kaygı nerede yer alır?

Camus, bilincin açık olduğu zamanlarda saçmanın sorgulaması için kaygıyı her şeyin başında konumlandırmıştır.⁸⁷ Ancak kaygıdan yola çıkarak yaşamın anlamı sorununa ulaşmamıştır. Bu bağlamda kaygıyı saçmanın bir aşaması olarak düşünmek yanıltıcı olur. Zira Camus, kaygıyı da saçma olarak değerlendirmiştir. Nitekim kaygının ortaya çıktığı aşamada bilinç bir devinim halindedir. Kimi zaman bireye aynada yabancı gelen silueti karşısındaki kaygı da saçmadır.⁸⁸ Bireyin ayna karşısındaki yabancılığı bilincinin kendisine sunduğu bir olgu olduğundan kaygı, bilincin deviniminden türemiş olur. Bu durumda diğer varoluşçulardan farklı olarak bir değerlendirme yapmaktadır.

Camus'ya göre diğer filozoflar bu anlamsız dünyadan yola çıkarak ortak bir yol izlemişlerdir. Bu yolda elde ettikleri bulgular üzerinde varoluşsal sonuçlar elde etmeye çalışmışlardır. Bunların arasında Heidegger'in kaygı kavramı da mevcuttur.⁸⁹ Camus, Heidegger eleştirisini şu sözlerle açıklamıştır:

Heidegger, insan koşulunu soğukça ele alır, sonra da bu yaşamın alçaltılmış olduğunu bildirir. Tek gerçek, tüm varlık katındaki kaygıdır. Dünyada ve oyalanmaları arasında kendini yitirmiş insan için çabucak geçip giden, kısacık bir korkudur bu kaygı. Ama bu korku kendi bilincine varmayagörsün, bunalım olur, uyanık insanın sürekli iklimi olur, "varoluş kendini yeniden bulur" bu iklimde.⁹⁰

Anlaşılabacağı üzere Camus, kaygıyı Heidegger bağlamında geçici bir korku olarak değerlendirmiştir. Bu geçici kaygının varoluşu aydınlatması da

⁸⁴ Camus, *Sisifos Söyleni*, 31.

⁸⁵ Ali Osman Gündoğan, Albert Camus (1913-1960), bkz.: <http://www.aliosmangundogan.com/PDF/Makale/Ali-Osman-Gundogan-Albert-Camus.pdf>.

⁸⁶ Gündoğan, Albert Camus (1913-1960), 5.

⁸⁷ Camus, *Sisifos Söyleni*, 31.

⁸⁸ Camus, *Sisifos Söyleni*, 33.

⁸⁹ Camus, *Sisifos Söyleni*, 40., 41.

⁹⁰ Camus, *Sisifos Söyleni*, 41.

ancak geçici olacaktır. Camus, kaygıyı da bizzat saçma olarak değerlendirince kaygı, geçici bir korkunun ötesinde bir bilince sahip olmuştur.

Öte yandan Camus ölüm bilincinin, kaygının çağrısı olma durumunu değerlendirir. Önceki bölümlerde hatırlayacağımız üzere ölüm, bireyde uyandırdığı kaygıyla yaşamını sorgulamasına neden oluyordu. Camus'ya göre gerçekte ölüm deneyimi olmadığına göre onun bir bilinci de yoktur. Ancak başkalarının ölümüyle ölümün dolaylı bilinci oluşur.⁹¹ Ölümle ilgili düşünceler yine de bireyi yaşamının anlamsızlığına sürükler. Dolayısıyla otuz yaşında ya da yetmiş yaşında ölmenin arasında bir fark kalmaz ki bu da saçmanın kaynaklarından birisidir.⁹² Dolayısıyla ölüm kavramı saçma ile yaşamak arasında eylem gerektirir.

Saçmanın eyleme geçmediği ve saçmada kaldığı duruma örnek olarak Camus'un *Yabancı* kitabındaki Mursault karakteri gösterilebilir. Mursault, annesinin ölümünden kendi idam gününe kadar tepkisiz bir karakter olarak karşımıza çıkmaktadır. İdam kararı açıklandığında da "Eh, ne yapalım, o halde öleceğim... herkesin bildiği gibi, hayat yaşanmaya değmez"⁹³ diye geçirir içinden. Mursault, yaşamın yaşanmaya değmediğini düşünerek herhangi bir eylemde bulunmaz.

Camus'ya göre, yaşam ne kadar saçma olursa olsun yaşanmayı ve eyleme geçmeyi gerektirir. Eyleme geçmek, bireyin başkaldırısıyla ortaya çıkar. *Sisifos* efsanesi de saçmanın eyleme geçtiğinin örneğidir. Tanrılar tarafından bir kayayı durmadan tepeye çıkarmaya mahkûm edilse de *Sisifos*'u mutlu olarak düşünmemiz gerekmektedir. Tepelere doğru tek başına mücadele etmesi onu, mutlu olarak tasvir etmemizi gerektirir.⁹⁴

Nihayetinde Camus diğer filozoflardan farklı olarak doğrudan kaygı kavramını değerlendirmemiştir. Kaygıyı saçmanın sadece bir aşaması olarak değerlendirmiştir. Bu bağlamda kaygıdan yola çıkarak yaşamın anlamına ulaşmamıştır. Başkaldırma yani eylemde bulunarak yaşamın anlamını kavramamızı istemiştir.

Sonuç

İnsanın kaygıları hem varoluşçu felsefenin hem de psikolojinin konuları arasındadır. Psikoloji, sınav kaygısı, meslek kaygısı, bir travma sonrası yaşanan

⁹¹ Camus, *Sisifos Söyleni*, 33.

⁹² Gündoğan, Albert Camus (1913-1960), 6.

⁹³ Albert Camus, *Yabancı*, (İstanbul: Can Sanat Yayınlar, 2021), çev. Ayça Sezen, 102.

⁹⁴ Camus, *Sisifos Söyleni*, 140.141.

kaygı hali ve ölüm kaygısı gibi birden fazla kaygının üzerinde farklı terapi yöntemleriyle çalışır. Psikoloji, bireyi kaygı halinden kurtarmak ister çünkü birey kaygı halindeyken odak problemi yaşar. Sözelimi günümüzde sınav kaygısı adı altında onlarca seminer, çalışma, seanslar mevcuttur. Çoğunun ortak hedefi bireyin kaygılarını kontrol altına almak, onlarla mücadele etmek ve kaygının bireyle hedefleri arasına girmesini engellemektir. Dolayısıyla kaygıyı yok etmek ya da en iyi ihtimalle kontrol etmek gerekir. Nitekim kaygı, bireyin günlük yaşamını sekteye uğratan olumsuz bir ruh halidir. Ancak varoluşçu filozoflar için kaygı, bireyin benliğine dönmesi için olumlu bir kavramdır. Ölüm olumsuz gibi gelse de ölüm kaygısı olumludur. Ölüm, yaşamın sonu, bitiş, tükeniş, hesaplaşmanın başlangıcı ya da her şeyin yarım kalması gibi birçok anlama gelse de yaşamın değerini ortaya koyan şeydir. Her şeyin zıddıyla anlam kazanması gibi yaşam da ölümlü değil ölümün varlığının bilinmesiyle anlamlı hale gelir. Benzer bir şekilde günah olumsuz bir kavram gibi gelse de günah işlemenin kaygısı olumludur. Seçim ve sorumluluklar zor gibi gelse de bunların kaygısı olumludur. Zira her biri varoluşun keşfine birer ışık tutar. Peki birey için varoluşun keşfinde kaygı neden önemlidir?

Bir tırtıl kozasına girdiğinde dış dünyayla bağlantısı kesilir. Sadece varlık olarak dünyada bulunur. Ancak kozasından rengarenk bir kelebek olarak çıkar. Bu durumda kozaya dışardan baktığımızda olumsuz ya da kaygı uyandırıcı bir durum gibi gelmez mi? Kelebek için değil ancak tırtıl için tartışılır. Tartışılmalıdır da zira kaygı gerek günlük yaşamda gerekse psikolojide her daim olumsuz bir kavram ve olumsuzluklara yol açan bir durum olarak değerlendirilir. Oysa varoluşçu filozoflar bireyin o kozaya girmesini, kendisinde kaygı uyandıracak her durumu tecrübe etmesini istemektedir. Zira bu tecrübe kendisine varoluşsal bir sorgulama olanağı sağlayacaktır. Kierkegaard, bireyi Tanrı karşısında günah işlemenin kaygısıyla yüzleştirmek ister. Böylece İbrahim, oğlunu kurban etme yolunda eylemde bulunmasaydı Tanrı'nın mutlak iradesiyle tanışamayacaktı. Heidegger'de de durum benzer şekilde ilerlemektedir. Bu bağlamda *DasMan* alanı Heidegger için gereklidir. Nitekim birey, hergünlüğü içinde kaygı aracılığıyla varoluşsal aydınlanma yaşayacaktır. Jaspers da sınır durumları gereklidir ancak bu durumda birey kaygı halini olumlayabilir. Sartre da durum daha ileri gidecek ve birey, kendisini bulantı olarak görmeye başlayacaktır. Buraya kadar birey, kaygı bağlamında değerlendirilirken Camus, hayatın yaşanmaya değer olmadığıne dikkat çekmektedir. Son durumda birey, kendi ve varoluşunu anlamlandırır bile "yaşam buna değer mi?" sorusuyla yüzleşecektir. Camus, her ne kadar saçma da olsa yaşanmaya değer olduğunu göstermek ister.

Nihayetinde kaygı, varoluşun aydınlanması için önemli olmanın yanı sıra hayatın da anlamlı olmasını sağlayacaktır. Sadece kendi hayatımızı değerli kıldığımızda yaşamın da bu düzene ayak uydurmasını isteriz. Zira değerli olan her şey bizzat bireyin kendisi buna değer. Son durumda kaygı, kendisinden korkulması ya da kontrol altına alınması gereken bir ruh hali olmaktan çıkmıştır. Kaygı, bireyin ruhunu daraltan değil besleyen onu geliştiren bir ruh haline dönüşür.

KAYNAKÇA

- Aşar, Haluk. "Heidegger ve Sartre Felsefesinde "Kaygı" ve "Bulantı" Kavramlarının Analizi." *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 2014: 85-100.
- Camus, Albert. *Denemeler ve Bir Alman Dosta Mektuplar*. Çeviren: Sabahattin Eyyuboğlu ve Vedat Günyol, İstanbul: Say Yayınları, 1994.
- Camus, Albert. *Sisifos Söyleni*. Çeviren: Tahsin Yücel, İstanbul: Can Sanat Yayınları, 2021.
- Camus, Albert. *Yabancı*. Çeviren: Ayça Sezen, İstanbul: Can Sanat Yayınlar, 2021.
- Cevizci, Ahmet. *Paradigma Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2010.
- Çelebi, Vedat. "J.P. Sartre ve S. Kierkegaard'ın Varoluşçuluk Düşüncelerinin Karşılaştırılması." *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2013: 247-262.
- Çelebi, Vedat. "Jean Paul Sartre'in Varoluşçuluk Düşüncesi." *Beytulhikme An International Journal of Philosophy*, 2014: 63-76.
- Elbeyoğlu, Kamuran. "Kierkegaard'ın Öznelliği ve Ahlak Görüşü." *Özne Felsefe Dergisi Kierkegaard Özel Sayısı*, 2016: 109-121.
- Foulquie, Paul. *Varoluşçunun Varoluşu*. İstanbul: Çeviren: Yakup Şahin, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 1998.
- Gödelek, Kamuran. *Kierkegaard*. İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2010.
- Gündoğan, Ali Osman. Albert Camus (1913-1960). 24 5 2021.
<http://www.aliosmangundogan.com>
- Heidegger, Martin. *Metafizik Nedir?* Çeviren: Yusuf Örnek, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, 2009.
- Heidegger, Martin. *Varlık ve Zaman*. Çeviren: Kaan H. Ökten, İstanbul: Agora Kitaplığı, 2011.
- Kierkegaard, Soren. *Kaygı Kavramı*. Çeviren: Türker Armaner, İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2013.
- Kierkegaard, Soren. *Korku ve Titreme*. Çeviren: Nur Beier, İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2017.
- Kılıç, Sinan. "Heidegger'in Fundamental Ontolojisinde Varlığın Özdeşliği." *Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Derisi*, 2014: 11-28.

- Magill, Frank N. *Egzistansiyalist Felsefenin Beş Klasiği*. Çeviren: Vahap Mutal, İstanbul: Hareket Yayınları, 1971.
- May, Rollo. *Kendini Arayan İnsan*. Çeviren: Ayşen Karbat, İstanbul:Kuraldışı Yayıncılık, 1997.
- Mounier, Emmanuel. *Varoluş Felsefesine Giriş*. Çeviren: Rifat Kiroğlu, Ankara: Fol Kitap, 2019.
- Sartre, J. Paul. *Bulantı*. Çeviren: Selahattin Hilav, İstanbul: Can Yayınevi, 1981.
- Sartre, Jean Paul. *Varlık ve Hiçlik*. Çeviren: Turhan Ilgaz ve Gaye Çankaya Eksen, İstanbul: İthaki Yayıncılık, 2011.
- Sartre, J. Paul. *Varoluşçuluk*. Çeviren: Asım Bezirci, İstanbul: Say Yayınları, 2009.
- Taşdelen, Vefa. "Kierkegaard Psikolojisi: Kaygı." *Özne Felsefe Dergisi Kierkegaard Özel Sayısı 25. Kitap*, 2016: 65-74.
- Taşdelen, Vefa. "Varoluş felsefesinde Varoluşun Özden Önceliği Sorunu." *Beytulhikme An International Journal of Philosophy*, 2011: 27-55.
- Topakkaya, Arslan. *Felsefe, Din ve Kültürde Zaman*. İstanbul: Say Yayınları, 2017.
- Topakkaya, Arslan. "Heidegger'de Ölüm Kavramının Analizim." *E-Akademi Hakemli İnternet Dergisi*, (<http://www.e-akademi.org/>), 2004.
- Topakkaya, Arslan. "K. Jaspers'de (Varlığın) 'Sınır Durumları' (Grenzsituationen) Kavram'ın Anlamı Üzerine Bir Deneme." *Felsefe Dünyası*, 2007: 143-154.
- Topakkaya, Arslan. "M. Heidegger'de Köklere Bağlılık." *Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Dergisi*, 2018: 64-72.
- Topçu, Nurettin. *Varoluş felsefesi Hareket Felsefesi*. İstanbul : Dergah Yayınları, 2020.
- Yalom, Irvın D. *Bağışlanan Terapi*. İstanbul: Pegasus Yayıncılık, 2017.

VAROLUŞ FELSEFESİNDE BİR PROBLEM OLARAK: KAYGI
AS A PROBLEM IN EXISTENTIAL PHILOSOPHY: ANXIETY
Arslan TOPAKKAYA - GÜLSİMA URTEKİN